

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
1953

Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεία μακεδονικής ιστορίας. [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Μακεδονική βιβλιοθήκη άρ. 7]. Θεσσαλονίκη, 1947. 8ον σ. ιε' + 572. Μετά φωτοτυπιών εκ κωδίκων

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.9302](https://doi.org/10.12681/makedonika.9302)

Copyright © 2016, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (2017). Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Μνημεία μακεδονικής ιστορίας. [Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Μακεδονική βιβλιοθήκη άρ. 7]. Θεσσαλονίκη, 1947. 8ον σ. ιε' + 572. Μετά φωτοτυπιών εκ κωδίκων. *Μακεδονικά*, 2, 769–774. <https://doi.org/10.12681/makedonika.9302>

Μεθόδιος ἔμαθε βαθμηδὸν τὰ ἥθη τῶν Σλάβων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ἐὰν ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἐκσλαβισμένη.

Αἱ ἀσυμφωνίαι καὶ ἀντιφάσεις αὗται δεικνύουν πόσον ἐπισηφαλῆς εἶναι ἡ συναγωγή συμπερασμάτων, καὶ δὴ ἐσπευσμένων, ἐκ πηγῶν, αἱ ὁποῖαι λόγῳ τῆς φύσεως αὐτῶν περιέχουσι πολλὰ τὰ μυθώδη, χωρὶς αὗται νὰ υποβάλλωνται εἰς αὐστηρὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Εἰς τὰ ἐπιτασσόμενα παρατηρῶ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ συγγραφέως, ὅτι διὰ τῶν μετοικισθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' Σλάβων ηὔξηθησαν σημαντικῶς τὰ σλαβικὰ στοιχεῖα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀντίκειται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἱστορούμενα περὶ τῆς τελείας αὐτῶν ἐξοντώσεως ἕνεκα τῆς ἐπίδειχθείσης ἀπιστίας. Ἡ εἶδησις αὕτη τοῦ Θεοφάνους, ἐπαναλαμβανομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων χρονογράφων,¹ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικὴ, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ὄργιλος καὶ παράφορος χαρακτὴρ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἔφθασε μέχρι παραφροσύνης κατὰ τὴν παλινόρθωσιν αὐτοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐξέπεμψεν ἐπανειλημένως στόλον πρὸς ἐξόντωςιν τῶν Χερσωνιτῶν, ὅπερ κατέληξεν εἰς τὴν ἰδίαν του ἐξόντωςιν.²

Ἐπίσης νομίζω ὅτι ὁ «γεωργικὸς νόμος» οὐδεμίαν δηλοῖ σλαβικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, συμφωνῶ δὲ μετὰ τοῦ Vernadskij ὅτι πρόκειται περὶ καθαρῶς ἑλληνιστικῆς ἐπίδρασεως.

Τέλος ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσω δύο τυπογραφικὰ παροράματα. Ἐν σ. 357,9 ἡ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατεία (679) ἀποδίδεται εἰς τὸν Κώνσταντα τὸν Β' ἀντὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δ', ἐν δὲ σ. 367,28 γράφεται Justinien I προφανῶς ἀντὶ Justinien II.

ΣΤΙΑΠΤΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Κωνσταντίνου Δ. Μέριτζιον, Μνημεῖα μακεδονικῆς ιστορίας. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 7]. Θεσσαλονίκη, 1947. 8^{ον} σ. ιε' + 572. Μετὰ φωτοτυπιῶν ἐκ κωδίκων.

Ὁ γνωστὸς ἐκ πολλῶν καὶ ἀξιολόγων ἱστοριοδικικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῆς Βενετίας συγγραφεὺς παροτρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀντ. Κεραμοπούλλου, ὅπως περιλάβῃ εἰς τὸ ἐρευνητικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀναδιφήσας ἐπὶ μακρὸν τὰ ἐν τῇ Βενετίᾳ ἀρχεῖα, συνέλεξεν ἄφθονον καὶ σπουδαιότατον ὕλικὸν διὰ τὴν μακεδονικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ ΙΔ' μέχρι καὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο ὕλικὸν ἐπεξεργασθεὶς παρεσκεύασε τὸν προκειμένον ὀγκώδη τόμον, τοῦ ὁποῖου τὴν ἔκδοσιν εὐχαρίστως ἀνέλαβεν ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

Τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον προσκομίζει ὁ συγγραφεὺς, εἶναι ποικίλης φύ-

¹ Κάπως διαφορητικὰ ἐξιστοροῦνται τὰ πράγματα παρὰ Γεωργίῳ τῷ Μοναχῷ.

² Θεοφ. de Boor σ. 377 κέ.

σεως καὶ σημασίας. Τὸ παλαιότερον, τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἀφορᾷ εἰς τὸ διεξαγόμενον τότε δουλεμπόριον καὶ τὴν συναφῆ πρὸς αὐτὸ πειρατίαν, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐμπόριον τῶν Ἑνετῶν καὶ τὰς ζημίας, τὰς ὁποίας οὗτοι ὑφίσταντο πολλάκις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης ὑπάρχουν εἰς αὐτὸ πληροφοροίαι καὶ διὰ τὴν Χριστούπολιν, δηλ. τὴν Καβάλλαν, τὴν κατοχὴν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, τὴν ἀνάκτησιν κατοπίιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων, διότι ἐν τῷ μετεξὺ εἶχε περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ὡς καὶ τὴν ἀνακατάληψιν τῆς ἐκ νέου ἐπ' αὐτῶν.

Τὸ ὕλικόν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑνετοκρατίαν (1423-1430). Ἐκ τούτου προκύπτει σαφῶς ὅτι ἡ πληροφορία τοῦ Φραντζῆ περὶ πωλήσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἀνδρονίκου εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ἀντὶ 50.000 φλωρίων εἶναι μῦθος. Πλὴν τούτου ἀξιολογώταται εἶναι αἱ πληροφοροίαι διὰ τὰς μεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Θεσσαλονικέων συμφωνίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία, περιορισθεῖσα σχεδὸν ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς, εἶχε περιέλθῃ εἰς πλήρη μαρasmus καὶ ἐπιθανάτιον, οὕτως εἰπεῖν, ἀγωνίαν ἕνεκα τῆς ἀδιακόλου σχεδὸν πολιορκίας αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐξ αἰτίας τῶν συμφωνιῶν τούτων κολυάριθμα ὀνόματα εὐγενῶν Θεσσαλονικέων ἀναφέρονται. Ἐνδιαφέρουσα τέλος εἶναι ἡ δημοσιευομένη ἐκθεσις τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἑνετῶν διοικητῶν, ἡ ἐξιστοροῦσα τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ὕλικου τούτου δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐσαφηνίσθη πλήρως ἡ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς Ἑνετοκρατίας καὶ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ἡμιελευθερίας τῆς.

Ἀκολουθοῦσιν ἐνδιαφέρουσαι πληροφοροίαι, σχετικαὶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἐσταχυολογημέναι ἐκ τῶν ἡμερολογίων τοῦ ἐπιφανοῦς Ἑνετοῦ Marin Sapudo ἀπὸ τοῦ 1497 - 1533. Αἱ πληροφοροίαι εἶναι ποικιλιωτάτης φύσεως, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλιακὴν κίνησιν, τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν, τοὺς λοιμοὺς καὶ τοὺς λιμοὺς κτλ.

Ἀκολουθεῖ περιγραφή τοῦ ταξειδίου Ἑνετοῦ πρεσβευτοῦ κατὰ τὸ 1591 ὑπὸ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ. Ὁ πρεσβευτῆς ἠκολούθησε τὴν δι' Ἑλμπασάν—Μοναστηρίου—Θεσσαλονίκης δδόν, οὕτω δ' αἱ πληροφοροίαι, τὰς ὁποίας παρέχει, εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Μακεδονίας περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣ' αἰῶνος. Δυστυχῶς ἀρκετὰ ἐκ τῶν ἀναφερομένων τοπωνυμίων, ὅπως εἶναι γεγραμμένα, εἶναι δύσκολον νὰ ταυτισθοῦν. Μεταξὺ δὲ ἄλλων πληροφοριῶν ὑπάρχουσι σποραδικῶς καὶ τινες ἐθνολογικαί. Οὕτω περὶ τῶν κατοίκων τῆς Στρούγκας λέγεται ὅτι ὁμιλοῦν σλαβικὰ καὶ εἶναι ἑλληνορθόδοξοι, κατωτέρω δὲ περὶ τῶν Γεντισῶν ὅτι κατοικοῦνται ὑπὸ Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τὰ Βοδενά. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ διὰ τὴν Θεσσαλονικὴν πληροφοροίαι. Ὁ ταξειδιώτης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι

εἰς τοὺς δρόμους τῆς πόλεως ὑπάρχουν πολλαὶ κολῶναι, ἄλλαι ἀκέραιαι καὶ ἄλλαι ἠκρωτηριασμένα, καὶ δὴ ἐκ πορφυρίτου καὶ πρασίνου μαρμάρου. Τὴν κυκλικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὀνομάζει ἐκκλησίαν τῶν Ἁγγέλων, παρομοιάζει δὲ αὐτὴν πρὸς τὸ Πάνθειον τῆς Ρώμης. Δίδει ἐπίσης πληροφορίας καὶ περὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὡς καὶ περὶ τινος μονῆς Ἑλληνίδων καλογραιῶν, εὐρισκομένης εἰς τὴν ἔβραϊκὴν συνοικίαν, χωρὶς ὅμως νὰ καθορίσῃ ἀκριβέστερον τὸν τόπον αὐτῆς. Ἀφορμὴν ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων λαμβάνων ὁ συγγραφεὺς παραθέτει πληροφορίας περὶ τῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐξ ἄλλων γνωστῶν πηγῶν. Ἐνδιαφέρουσαι ἐπίσης εἶναι αἱ πληροφορίες καὶ διὰ τὸ μετὰ τὴν Θεσσαλονικὴν ταξείδιον διὰ Λαγκαδᾶ—Γενὴ παζάρ—Ρεντίνιας—Ἀμφιπόλεως. Ταύτην ὀνομάζει μὲ τὸ βυζαντινὸν τῆς ὄνομα Χρυσόπολιν, τὴν ἀποκαλεῖ μεγάλην, λέγει δ' ὅτι κεῖται ἐπὶ λόφου, ἀλλ' εἰς ἐρείπια. Περαιτέρω πρὸς τὴν Καβάλλαν καταλήγει εἰς τὸ χωρίον *Βασιλάκη*. Τοῦτο ὑπενθυμίζει τὴν πληροφορίαν τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς, καθ' ἣν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἔξωθεν τοῦ χωρίου Χλεμπίνας καὶ παρὰ τὴν πηγὴν αὐτοῦ ἔξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀποστάτου Βασιλακίου «ἐξ οὗ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο ἡ Βασιλακίου πηγὴ κέκληται».¹ Ἀκριβῆς πάντως ταύτις δὲν εἶναι εὐκόλος. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ *Καβάλλα* ὀνομάζεται μὲ τὸ νεώτερόν τῆς ὄνομα καὶ ὄχι μὲ τὸ βυζαντινὸν *Χριστούπολις*, ὅπως εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.²

Τὸ ταξείδιον ἀκολουθοῦσιν ἄλλαι ἐνδιαφέρουσαι περιγραφαὶ καὶ πληροφορίες περὶ Θεσσαλονίκης, Σκοπίων, ὡς καὶ περὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καὶ βωμός, εἰς τὸν ὁποῖον συνέρρεον πανταχόθεν ὡς εἰς μανιτεῖον, διὰ νὰ ζητήσουν συμβουλὰς. Ἐννοεῖται ὅτι πρόκειται περὶ περιγητικῶν μύθου, τοῦ ὁποίου ἄγνωστος εἶναι ἡ ἀρχικὴ πηγὴ.

Μετὰ τὰς πληροφορίες αὐτὰς ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει μικρὰν μακεδονικὴν χρονογραφίαν, καταρτισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἀρχείων τῶν ἐν Κερκύρα καὶ Κωνσταντινουπόλει βιβλίων καὶ ἄλλων πηγῶν. Αἱ πληροφορίες ἀρχίζουσιν ἀπὸ τοῦ 1555 καὶ φθάνουσιν μέχρι τοῦ 1770. Ἡ χρονογραφία περιέχει πολλὰς καὶ ποικίλης φύσεως πληροφορίες.

Ταύτας ἀκολουθεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ περιγητικοῦ Alex. Bisani περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης, ἣ ὁποία περιέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες διὰ τὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὰς ἀνῆρχετο εἰς 80 000, ἐξ ὧν Ἑβραῖοι

¹ Ἄνα Κομνηνὴ Βόνν. I 45,11. Τὸ χωρίον *Χλεμπίνα* δὲν ὑπάρχει σήμερον. Τοῦλάχιστον δὲν ἀναγράφεται οὐδὲ εἰς τοὺς ἐπιτελικοὺς χάρτες. Τὸ χωρίον *Βασιλάκη* σημειοῦται νοτίως τῶν τεναγῶν τῶν Φιλίππων.

² Καὶ εἰς φυλλάδιον τοῦ 1533 (Μέρτζιος σ. 114) ἀναγράφεται ὡς σύγχρονον ὄνομα τῆς πόλεως *Καβάλλα*.

23.000, Έλληνες και Φράγκοι 20.000, και οι υπόλοιποι Τούρκοι. Έν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ διὰ τὰ κυριώτερα εἶδη ἐμπορίου, βάμβακα και ἕρια, διὰ τὰ νεκροταφεῖα, διὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν και τὸν Ἅγιον Δημήτριον και διὰ τὰ πολυάριθμα ἀρχαῖα λείψανα ἀνὰ τὴν πόλιν. Λίαν ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ περὶ τῶν λειψάνων τοῦ Σταδίου πληροφορίες, αἱ ὁποῖαι ἐβοήθησαν τὸν κ. Ευγγόπουλον νὰ καθορίσῃ κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον τὴν παρὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον θέσιν αὐτοῦ.¹ Ἐπίσης παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Ἑλληνίδων χωρικῶν και περὶ τῶν χορῶν των.

Ἀκολουθεῖ περιγραφή τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Angiolello, ὅστις κατὰ τὸ 1470 αἰχμαλωτισθεὶς παρηκολούθησε τὸ ταξίδιον τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὰς Θήβας μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, και ταύτην τὸ γνωστὸν διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπόμνημα τοῦ ἀββᾶ Belley, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν γαλλιστὶ ὁ Tafel εἰς τὸ γνωστὸν περὶ Θεσσαλονίκης ἔργον του.

Ἀκολουθεῖ ἡ δημοσίευσίς ἀποσπασμάτων ἐξ ἐνενήκοντα τριῶν ἐμπορικῶν ἐπιστολῶν ἐμπόρων ἐκ Θεσσαλονίκης, Καστορίας, Σιατίστης, Μοσχολέως, Βερατίου, Καβάγιας, Δυρραχίου, Ἐλμπασάν και Ἀχρίδους πρὸς τὸν ἐν Βενετίᾳ παραγγελιοδόχον Γεώργιον Κούμανον κατὰ τὰ ἔτη 1695 - 1699. Αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ μακεδονικοῦ ἐμπορίου, εἰσαγωγικοῦ και ἐξαγωγικοῦ, ἀλλὰ και διὰ τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι ὅλαι γεγραμμέναι ἑλληνιστί, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν ἐν Μακεδονίᾳ και Ἀλβανίᾳ. Αἱ ἐπιστολαὶ παρουσιάζουσι και γλωσσικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγράφησαν.

Ἀκολουθεῖ κεφάλαιον περὶ τῶν ἐν Βενετίᾳ Μακεδόνων και τῆς ἐν γένει δράσεώς των και τοῦτο κεφάλαιον περιέχοντα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἐν Δυρραχίῳ και Θεσσαλονίᾳ Ἑνετῶν προξένων. Αἱ πληροφορίες ἀρχίζουν κυρίως ἀπὸ τοῦ 1729 και φθάνουσι μέχρι τοῦ 1796, εἶναι δὲ ποικιλώταται και ἀφοροῦν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν ὑφαντουργίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὸν τρόπον τῆς ἀρχῆς τῶν Τούρκων, τὴν ἀταξίαν τῶν Γενιτσάρων, τὰς φοβερὰς ἐπιδημίας τῆς πανώλους κτλ., οὕτως ὥστε σχηματίζει κανεὶς ἐξ αὐτῶν πλήρη και ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ζωῆς τῆς πόλεως κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας.

Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν ἐκ Μακεδονίας μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους, τοῦ Γεωργίου Καστοριώτου ἢ Καστριώτου και τοῦ ἐκ Βεροίας Ἰωάννου Κωτιούνη. Μακρὸς εἶ-

¹ Ἄνδρ. Ευγγοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1949, σ. 25.

ναι ὁ λόγος ἰδίως περὶ τοῦ δευτέρου, ὅστις, σπουδάσας ἐν Ρώμῃ, μετέβη κατόπιν εἰς τὴν Πάδουαν, ὅπου καὶ ἀνεδείχθη ἱατροφιλόσοφος. Κατόπιν, ἀφοῦ ἐδίδαξεν ἐπὶ δέκα τρία ἔτη ἐν Βολωνίᾳ, ἐκλήθη εἰς τὴν Πάδουαν, ὅπου καὶ παρέμεινε διδάσκων μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὁ συγγραφεὺς παρέχει πολλὰς ἀγνώστους τέως πληροφορίας περὶ τοῦ ἀνδρός, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν φήμην αὐτοῦ, δημοσιεύει δὲ καὶ τὴν διαθήκην του, διὰ τῆς ὁποίας κληροδοτεῖ τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθὲν Κωιττουνεῖον κολλέγιον, διὰ νὰ σπουδάζωσιν ἐν αὐτῷ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότεροι σπουδασταὶ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Περαιτέρω παρακολουθεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κολλεγίου τούτου καὶ ἀπαριθμεῖ τοὺς διδάξαντας καὶ μαθητεύσαντας ἐν αὐτῷ Ἑλληνας.

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς παρέχει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας διὰ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Πατελάρον κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, διὰ τὸν μητροπολίτην Φιλιππησίων καὶ Δράμας Γρηγόριον, διὰ τινὰς ἄλλους μητροπολίτας Θεσσαλονίκης καὶ Κασσανδρείας καὶ τέλος διὰ τὸν ἐκ τοῦ ἔγγυς τῆς Θεσσαλονίκης κειμένου χωρίου Μπάτζας καταγόμενον Βενέδικτον Κραλίδην, τὸν πρῶτον ἑλληνορθόδοξον ἀρχιεπίσκοπον Δαλματίας, τοῦ ὁποίου δημοσιεύει καὶ τὴν διαθήκην. Οὗτος ἐπίσκοπος ὦν ἐν Βοσνίᾳ ἔνεκα τῶν πολλῶν καταπίεσεων, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἀπὸ τὸν βεζύρη τῆς Βοσνίας Χοσεφ Μεχμέτ πασᾶν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Οὐγγαρίαν καὶ κατόπιν εἰς Δαλματίαν, ὅπου εὕρισκόμενος ἀνεδείχθη δι' αὐτοκρατορικῆς διατάγματος τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Α' ἀρχιεπίσκοπος ἑλληνορθόδοξος ἐν Δαλματίᾳ. Ἡ διαθήκη, γραφεῖσα ἐν ἔτει 1861, εἶναι ἐνδιαφέρουσα, διότι ὁμιλεῖ περὶ ἑλληνορθόδοξον εἰθιότητα καὶ ἐκκλησίας ἐν Ζάργ, εἰς τὴν ὁποίαν κληροδοτεῖ τὰ ἱερά του ἄμφια καὶ ἄλλα τινὰ ἀρχιερατικὰ πράγματα, ἔπειτα ἀναφέρει Μακεδονικὴν τινὰ Ἐταιρείαν ὑπὸ πρόεδρον τὸν Μακεδόνα Ἀνδρόνικον Παῖκον, εἰς τὴν ὁποίαν κληροδοτεῖ τὰ βιβλία του, διὰ νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν νέαν πόλιν, ἣ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἀνεγερθῆ ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Πέλλα, ἐν ἣ δὲ περιπτώσει τοῦτο δὲν γίνῃ, παρήγγειλε νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν Δημοσίαν βιβλιοθήκην Ἀθηνῶν. Τὰ ρωσικὰ καὶ ἰλλυρικὰ βιβλία του ὁρίζει νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν τῆς Ζάργας, διὰ δὲ τὰ ἀργυρᾶ του σκεύη καὶ τὴν ἀδαμαντοκόλλητον Παναγίαν, τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Νικόλαος, ὁρίζει ὅπως πωληθῶσι, τὸ δ' ἐκ τῆς πωλήσεως προῖδον διανεμηθῆ εἰς τοὺς πτωχοὺς, προτιμωμένων τῶν ἑλληνορθόδοξων.

Καὶ ἐκ τῆς βραχείας αὐτῆς ἐπισκοπῆσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου κυταφαίνεται ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερος τῆς Θεσσαλονίκης, χάριτες δ' ὀφείλονται εἰς τὸν συγγραφέα, ὅστις κατόπιν κοπιωδῶν ἀναδιφήσεων καὶ ἐρευνῶν κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ τὸσον ἄφθονον καὶ ἐνδιαφέρουσαν ἱστορικὴν ὕλην. Τὴν ἀξίαν τῆς

ὔλης ταύτης ἐπαυξάνουν αἱ ὑποσημειώσεις τοῦ συγγραφέως, ὅστις μὲ εὐρεῖαν πολυμαθίαν ἐσχολίασε καὶ ἐσαφήνισεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς τουρκοκρατίας πολλὰ σκοτεινὰ διὰ τὸν ἀναγνώστην σημεῖα.

ΣΤΙΑΤΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ἀθανασίου Ι. Χρυσόχοου, Ἡ Κατοχή ἐν Μακεδονίᾳ. Βιβλίον πρῶτον. Ἡ δρᾶσις τοῦ Κ.Κ.Ε. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 12]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1949. 8^{ον} σ. 175.

— Βιβλίον δευτέρον. Ἡ δρᾶσις τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας. Τεῦχος Α'. [ἀρ. 14]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1950. 8^{ον} σ. 342.

Τεῦχος Β'. [ἀρ. 15]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1950 8^{ον} σ. 418.

— Βιβλίον τρίτον. Ἡ δρᾶσις τῆς ἰταλορουμανικῆς προπαγάνδας. [ἀρ. 16]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1951. 8^{ον} σ. 156.

— Βιβλίον τέταρτον. Οἱ Βούλγαροι ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ. Τεῦχος Α'. [ἀρ. 17]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1951. 8^{ον} σ. 284.

Τεῦχος Β'. [ἀρ. 18]. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1952. 8^{ον} σ. 306.

Ὁ συγγραφεὺς ἐχρημάτισεν ἐπιτελάρχης τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ κατὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸν πόλεμον ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν νομαρχιῶν ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὰ ἔτη τῆς Κατοχῆς, ἵνα κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην παρακολούθησεν καὶ ἀντιμετώπισεν τὰς ἀνθελληνικὰς ἐνεργείας τῶν ξένων προπαγανδῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Τοιοῦτα ἔχων νὰ ἐπιτελέσῃ καθήκοντα ὁ συγγραφεὺς, καταρτίσας εὐρύτατον δίκτυον πληροφοριῶν, παρηκολούθησε μετὰ προσοχῆς τὰ ἐν Μακεδονίᾳ εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ τελούμενα ὑπὸ τῶν ξένων προπαγανδῶν, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἰταλορουμανικῆς, τὴν ἀντεθνικὴν δρᾶσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι κομμουνιστῶν, ὡς καὶ τὴν φρικώδη καὶ ἀπάνθρωπον διαγωγὴν τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἀκμάζοντος ἐκεῖ Ἑλληνισμοῦ. Τὰς συγκεντρουμένας πολλαχόθεν πληροφορίας ὁ συγγραφεὺς ἤλεγχε καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξηλεγμένων συνέτασσε μακρὰς καὶ λεπτομερεῖς ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας ἀπέστειλε πρὸς τε τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἐν Καίρῳ Αἰ ἐκθέσεις αὗται, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεγράφοντο λεπτομερῶς τὰ περιεχόμενα εἰς γνῶσιν τοῦ συγγραφέως, ἀποτελοῦσι πρῶτης τάξεως ἱστορικὰ ἔγγραφα διὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς. Εἶναι φυσικὸν νὰ διέφυγον τὴν γνῶσιν τοῦ συγγραφέως τινὰ τῶν γεγονότων, ἀλλὰ τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν γνωσθέντων εἶναι τόση, ὥστε εἶναι ὑπεραρκετὴ, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τε τὸν σημερινὸν ἀναγνώστην καὶ τὸν μέλλοντα ἱστορικὸν σαφῆ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις εἰκόνα τῆς δημιουργηθείσης τότε ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καταστάσεως.